

Mattia Vitelli Casella, *La Liburnia settentrionale nell'antichità: geografia, istituzione e società*, Bologna: Pàtron Editore, 2021.

Karković Takalić, Palma

Source / Izvornik: **Miscellanea Hadriatica et Mediterranea, 2022, 9, 155 - 164**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.15291/misc.4191>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:551341>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

MATTIA VITELLI CASELLA: *LA LIBURNIA SETTENTRIONALE*
NELL'ANTICHITÀ: GEOGRAFIA, ISTITUZIONE E
SOCIETÀ, STUDI DI STORIA DELLA RIVISTA STORICA
DELL'ANTICHITÀ 21

Bologna: Pàtron Editore, 2021., 456 stranica, 10 slika. ISBN: 9788855535373

Bologna: Pàtron Editore, 2021, 456 pages, 10 figures. ISBN: 9788855535373

Knjiga doktora znanosti Mattije Vitellija Caselle *La Liburnia settentrionale nell'antichità: geografia, istituzione e società* (Sjeverna Liburnija u antici: geografija, institucije i društvo), tiskana je u studenome 2021. godine kao dvadeset i prva u nizu *Studi di Storia della Rivista Storica dell'Antichità* (Povijesna istraživanja Povijesno-ga časopisa za razdoblje antike), izdavača Pàtron iz Bologne. Mattia Vitelli Casella trenutno je docent pri *Dipartimento di Storia Culture Civiltà, Università di Bologna* (Odsjek za povijest, kulture i civilizacije Sveučilišta u Bologni), a ova je knjiga proizišla iz istoimene teme doktorskoga istraživanja koje je Vitelli Casella obranio 2011. godine pri svome matičnom sveučilištu u Bologni. Područja njegova istraživanja su rimska povijest i rimska povijesna geografija, posebno za prostor Jadrana, u što se uklapa i tema ove knjige.

Knjiga je pisana na talijanskome jeziku. Podijeljena je na pet glavnih i numeriranih poglavlja kojima prethodi uvodni dio *Introduzione* (Uvod), a zatim slijede, bez numeracije, poglavlja: *Schede di commento alle occorrenze nelle fonti letterarie* (Katalog komentara pojavljivanja (liburnskih toponima, etnonima) u literarnim izvorima), *Conclusioni* (Zaključci), *Bibliografia* (Bibliografija), *Figure* (Ilustracije), *Indice delle fonti letterarie* (Indeks literarnih izvora), *Indice delle fonti epigrafiche* (Indeks epigrafskih izvora)

The book by Mattia Vitelli Casella, Ph.D., *La Liburnia settentrionale nell'antichità: geografia, istituzione e società* (Northern Liburnia in Antiquity: Geography, Institutions and Society), was published in November 2021 as the twenty-first book in the series of *Studi di Storia della Rivista Storica dell'Antichità* (Historical Research of the Historical Journal for the period of Antiquity), by Pàtron from Bologna. Mattia Vitelli Casella is currently an assistant professor at the *Dipartimento di Storia Culture Civiltà, Università di Bologna* (Department of History, Cultures and Civilizations, University of Bologna), and this book is an extension of the eponymous doctoral research defended by Vitelli Casella in 2011 at his alma mater, the University of Bologna. The areas of his research are Roman history and Roman historical geography, especially regarding the Adriatic area which is also the subject of this book.

The book is written in Italian. It is divided into five main and numbered chapters, which are preceded by the introductory part *Introduzione* (Introduction), followed by, without numbering, the chapters: *Schede di commento alle occorrenze nelle fonti letterarie* (Catalogue of comments on occurrences (of Liburnian toponyms, ethnonyms) in literary sources), *Conclusioni* (Conclusions), *Bibliografia* (Bibliography), *Figure* (Figures), *Indice delle fonti letterarie* (Index of literary sources), *Indice delle fonti epigrafiche* (Index of epigraphic sources), and *Indice dei luoghi* (Index of places). The book has a total of 456 numbered pages.

te *Indice dei luoghi* (Indeks mjêstâ). Knjiga ima ukupno 456 numeriranih stranica.

Već se u naslovu knjige daje temeljni geografski i kronološki okvir njezina sadržaja, a to je područje sjeverne Liburnije u antičkome razdoblju. Odabir te teme obrazlaže se u prvome dijelu uvodnoga poglavlja – *Introduzione* (str. 7–15). Autor se poziva na recentnu literaturu u kojoj se antička sjeverna Liburnija, područje današnjega Kvarnera, shvaća kao samostalni povijesno-geografski prostor i podneblje smješteno između rijeka Raše i Zrmanje, koji se kao takav razlikuje od prostora južne Liburnije. Ističe i nedostatak sveobuhvatnoga istraživanja i publikacija o povijesti kvarnerske regije u antičkome razdoblju, za razliku od Istre obrađene u djelu Vanne Vedaldi Iasbez iz 1994. godine.¹ Navedeno se može interpretirati kao jedan od povoda ovoj knjizi. Navode se, potom, metodološke okosnice rada: pregled literarnih izvora koji spominju toponime, etnike i druga imena s područja sjeverne Liburnije i njihova usporedba s natpisima i arheološkim nalazima. Cilj je istražiti povijesnu geografiju toga područja, pratiti razvoj društva i institucija od predrimskog razdoblja, tijekom procesa romanizacije, do osnivanja provincije Ilirik u Augustovo doba. Već se u ovome poglavlju donosi kritička analiza najstarijih literarnih izvora koji spominju Kvarner, čemu će se autor vraćati u čitavome djelu.

Prvo poglavlje središnjega dijela knjige, naslova *Profilo del teritorio* (Profil teritorija, str. 17–46), podijeljeno je na dva potpoglavlja od kojih je drugo podijeljeno na još dva dijela. U prvome potpoglavlju *Lineamenti di geografia fisica* (Značajke fizičke geografije) autor opisuje i komentira morfologiju obale i teritorija, hidrografiju i prometnice na području Kvarnera tijekom prilično širokog razdoblja od prapovijesti do danas. Smatra da je dubina Kvarnerskoga zaljeva u vrhu Jadrana, blizina Dinarida, Dunava i rijeka dunavskoga sliva utjecala na povijesnu prometnu i trgovačku važnost kvarnerskoga područja, uspoređujući ga s obližnjom sjevernojadranskom talijanskom regijom Furlanija i Julijska krajina. U drugome potpoglavlju autor analizira i identificira toponime i

The title of the book provides the basic geographical and chronological framework of its contents, that is, the area of northern Liburnia in the period of Antiquity. The choice of the topic is elaborated in the first part of the introductory chapter – *Introduzione* (pp. 7-15). The author refers to recent literature in which the ancient northern Liburnia, the area of today's Kvarner, is understood as an independent historical-geographic area and environment located between the rivers Raša and Zrmanja, which differs from the area of southern Liburnia. He also emphasizes the lack of comprehensive research and publications on the history of the Kvarner region in the ancient period, in contrast to Istria which was covered in Vanna Vedaldi Iasbez's work from 1994.¹ The above can be interpreted as one of the motives for the creation of this book. The methodological outlines of the work are subsequently presented: a review of literary sources that mention toponyms, ethnonyms, and other names from the area of northern Liburnia, and their comparison with inscriptions and archaeological findings. The aim is to explore the historical geography of the area, to follow the development of the society and institutions from the pre-Roman period, during the process of Romanization, until the establishment of the province of Illyricum during the Age of Augustus. A critical analysis of the oldest literary sources that mention Kvarner is already presented in this chapter, which will be referenced by the author throughout the book.

The first chapter of the central part of the book, entitled *Profilo del teritorio* (Profile of the territory, pp. 17–46), is divided into two subchapters, the second of which is divided into two more parts. In the first subchapter, *Lineamenti di geografia fisica* (The features of physical geography), the author describes and comments on the morphology of the coast and territory, hydrography and roads in the area of Kvarner during a fairly long period from prehistory to present day. He believes that the depth of the Kvarner Bay at the top of the Adriatic, the proximity of the Dinarides, the Danube, and the rivers of the Danube basin influenced the historical traffic and commercial importance of the Kvarner region, comparing it with the nearby northern Adriatic Italian region of Friuli Venezia Giulia. In the second subchapter, the author analyses and identifies toponyms and ethnonyms

¹ Vedaldi Iasbez 1994.

¹ Vedaldi Iasbez 1994.

etnonime poznate iz literarnih izvora u vezi sa sjevernom Liburnijom koji se odnose na period od arhajskog razdoblja do 4. st. pr. Kr. odnosno od 4. st. pr. Kr. do rimskoga doba. Posebnu pozornost pridaje praćenju promjena u imenima kvarnerskih otoka i njihovih stanovnika u izvorima, načinu na koji se od arhajskoga do rimskoga ranocarskog razdoblja razvijalo antičko pomorstvo i trgovina te bolje poznao sjevernojadranski kraj. Uz te, središnje teme u poglavlju se autor posljedično dotiče i drugih, kao što je kronologija teritorijalnoga širenja Liburna, od njihove matične zemlje između rijeka Zrmanje i Krke prema današnjemu Kvarneru, teritorijalni odnos Liburna i Japoda, liburnska talasokracija, osnivanje luka i organizacija pomorskih ruta na području Kvarnera koje će, po njegovu mišljenju, zbog svoga specifičnog geografskog položaja i karaktera Kvarnera zadržati važnu ulogu i u rimskome razdoblju.

Drugo poglavlje nosi naslov *La regione del Quarnero nell'adriatico preromano* (Kvarnerska regija u predrimskome Jadranu, str. 47–69) i također je podijeljeno na dva potpoglavlja. U prvome, *Cenni sugli insediamenti* (Bilješke o naseljima) autor daje povijesni i društveni okvir kasnoga brončanog doba na području sjevernoga Jadrana. U to razdoblje smješta početak širenja nositelja liburnske kulture s njihova matičnog područja na područje Kvarnera i njihovu postupnu dominaciju o odnosu na skupine koje su ondje živjele prije njih, koje spominju i prethodno obrađivani literarni izvori. Tada se, po autorovu mišljenju, formira gusta mreža razmjene i trgovine onodobnih kvarnerskih zajednica s onima koje nastanjuju obližnja područja Istre, sjeverne Italije, srednje i istočne Europe, Grčke, ali i udaljenijih dijelova istočnoga Mediterana i zapadne Europe, o čemu svjedoče arheološki nalazi koje autor također citira. Kao jedan od rezultata tih procesa na području Kvarnera autor ističe pojavu utvrđenih naselja na uzvisinama, povezujući ih s tzv. *hill forts* ili *castellieri* poznatima iz drugih europskih kultura kasnoga brončanog i ranoga željeznog doba. Dobar dio potpoglavlja posvećen je upravo opisu stanja istraženosti i osobitosti tih naselja i navođenju najpoznatijih primjera kvarnerskoga kraja. Naposljetku, kao rezultat razvoja mreže trgovine i razmjene, autor objašnjava nastanak manjih trgovačkih centara, tzv.

identified from literary sources in connection with northern Liburnia, which refer to the period from the archaic period to the 4th century BC, that is, from the 4th century BC until the Roman era. In addition to these central topics in the chapter, the author consequently touches on other topics, such as the chronology of the territorial expansion of the Liburni, from their home country between the rivers Zrmanja and Krka towards today's Kvarner, the territorial relationship between the Liburni and the Iapodes, the Liburnian thalassocracy, the establishment of ports, and the organization of maritime routes in Kvarner which, in his opinion, will retain their importance also in the Roman period due to the specific geographical position and character of Kvarner.

The second chapter is entitled *La regione del Quarnero nell'adriatico preromano* (The Kvarner region in the pre-Roman Adriatic, pp. 47–69) and it is also divided into two subchapters. In the first subchapter *Cenni sugli insediamenti* (Notes on Settlements), the author provides the historical and social framework of the Late Bronze Age in the area of the northern Adriatic. He places the beginning of the expansion of the Liburnian culture from their native area to the Kvarner area in this period, and their gradual dominance in relation to the groups that lived there before them which are also mentioned in the previously discussed literary sources. According to the author, during that period, a dense network of exchange and trade was formed between the Kvarner communities of that time and those inhabiting the nearby areas of Istria, Northern Italy, Central and Eastern Europe, Greece, but also more distant parts of the Eastern Mediterranean and Western Europe, as evidenced by the archaeological findings cited by the author. As one of the results of these processes in the area of Kvarner, the author points out the appearance of the fortified settlements in high places, connecting them with the so-called *hill forts* or *castellieri* known from other European cultures of the Late Bronze and Early Iron Ages. A good part of the subchapter is dedicated to the description of the degree of research, and the peculiarities of these settlements, and to indicating the best-known examples from the Kvarner area. Finally, as a result of the development of the trade and exchange network, the author explains the emergence of smaller trade centres, the so-called emporia, located in ports in the immediate vicinity of these fortified settlements, modelled on the numerous docks built by the Greeks at the time of the establishment of colonies in the central Adriatic. In the short historical overview of the Liburni, *Breve storia dei Liburni*, in the second subchapter,

emporija, smještenih u lukama u neposrednoj blizini tih utvrđenih naselja, po uzoru na brojna pristaništa koja su u vrijeme osnivanja kolonija u srednjemu Jadranu imali i Grci. U kratkome pregledu povijesti Liburna *Breve storia dei Liburni*, u drugome potpoglavlju, autor komentira podatke iz izvora i literature o ulozi žena u liburnskome društvu, političkoj organizaciji Liburna u formi saveza ili udruženja zajednica, njihovu prisutnost u Picenu i na suprotnoj obali Jadrana. Poglavlje zaključuje kratkom raspravom o slabljenju liburnske prisutnosti u srednjoj Italiji pred snažnijim utjecajem Etruščana i Grka. Tim okolnostima objašnjava daljnje širenje Liburna prema sjevernome dijelu istočne obale Jadrana.

L'espansione romana (Rimska ekspanzija, str. 71–125) naslov je i tema trećega poglavlja knjige, po već ustaljenome principu podijeljenoga na dva potpoglavlja: *I primordi di Roma sull'Adriatico* (III sec. a.C.), (Početci Rima na Jadranu (3. st. pr. Kr.)) i *La sottomissione della regione quarnerina nel contesto adriatico* (II-I sec. a.C.), (Pokoravanje kvarnerske regije u jadranskom kontekstu (2.-1. st. pr. Kr.)). Autor ovdje predstavlja i komentira dosad poznate podatke iz antičkih izvora i stavove struke u vezi s kronologijom rimske prisutnosti na Jadranu, od 3. do 1. st. pr. Kr. u uskoj vezi s Histrima, Liburnima i Ilirima. Dotiče se važnih trenutaka toga razdoblja: od tzv. tri ilirska rata, Prvoga i Drugoga histarskog rata, postupanja liburnskih zajednica u vrijeme oružanoga sukoba između Cezara i Pompeja i njihovih pristaša do Oktavijanova iliričkog rata 35. g. pr. Kr. Uz podatke iz literarnih izvora, kao indikatore početka procesa romanizacije kvarnerskoga područja na istraženim arheološkim lokalitetima ističe prisutnost cigle kao graditeljskoga materijala tipičnoga za područje Apeninskoga poluotoka te keramičkih predmeta iz radionica Padske nizine i Romagne.

Četvrto poglavlje nosi naslov *La Liburnia settentrionale all'interno delle province di Illirico e Dalmazia* (Sjeverna Liburnija u sastavu provincija Ilirika i Dalmacije, str. 128–156) i posvećeno je analizi odabranih povijesnih zbivanja na području istočne obale Jadrana i pravno-administrativnih obilježja organizacije Ilirika / provincije Dalmacije od 35. g. pr. Kr. do razdoblja kasne antike. U tom kontekstu, u prvom potpoglavlju

the author observes the information from the sources and literature about the role of women in the Liburnian society, the political organization of the Liburni in the form of an alliance or association of communities, their presence in Picenum, and on the opposite coast of the Adriatic. The chapter is concluded with a brief discussion on the waning Liburnian presence in central Italy in the face of the stronger Etruscan and Greek influence. The author points these circumstances to explain the further expansion of the Liburni towards the northern part of the eastern coast of the Adriatic.

L'espansione romana (The Roman expansion, pp. 71–125) is the title and the topic of the third chapter of the book, divided into two subchapters according to the established principle: *I primordi di Roma sull'Adriatico* (III sec. a.C.) (The beginnings of Rome on the Adriatic (3rd century BC)), and *La sottomissione della regione quarnerina nel contesto adriatico* (II-I sec. a.C.) (Subjugation of the Kvarner region in the Adriatic context (2nd-1st century BC)). Here, the author presents and comments on the previously known data from ancient sources, and on the professional views regarding the chronology of the Roman presence on the Adriatic, from the 3rd to the 1st century BC in close connection with the Histri, Liburni and Illyrians. The author touches on important moments from that period: from the so-called three Illyrian wars, the First and Second Histrian War, the actions of the Liburnian communities during the armed conflict between Caesar and Pompey and their supporters, to Octavian's Illyrican War in 35 BC. In addition to data from literary sources, the author points out the presence of brick as a building material typical for the Apennine peninsula, and ceramic objects from the workshops of the Po Valley and Romagna at the explored archaeological sites as the indicators of the beginning of the process of Romanization of the Kvarner area.

The fourth chapter is entitled *La Liburnia settentrionale all'interno delle province di Illirico e Dalmazia* (Northern Liburnia as part of the provinces of Illyricum and of Dalmatia, pp. 128–156) and it is dedicated to the analysis of selected historical events on the eastern coast of the Adriatic, and the legal-administrative characteristics of the organization of the Illyricum / the province of Dalmatia from 35 BC to the period of Late Antiquity. In this context, in the first subchapter *Da Augusto ai Flavi: dalla conquista allo stato di provincia inermis* (From Augustus to the Flavian dynasty: from the conquest to the *provincia inermis*), the author gives the most importance to the discussion on the role of the Liburni in the Delmato-Pannonian

Da Augusto ai Flavi: dalla conquista allo stato di provincia inermis (Od Augusta do Flavijevaca: od osvajanja do provincije *inermis*), autor najviše prostora daje raspravi o ulozi Liburna u Delmatsko-panonskom ustanku 6. – 9. g. po. Kr. i važnosti P. Kornelija Dolabele u cjelovitome formiranju Dalmacije kao carske provincije. U vezi s prvom temom, raspravlja prvenstveno o sadržaju natpisa iz Verone (*CIL V 3346*) i o tome je li u vrijeme ustanka, unutar provincije Ilirik, postojala područna prefektura koja je uključivala Liburniju i Japodiju s ciljem kontrole granice prema Italiji i sprečavanja opasnosti od širenja ustanka prema njoj. Drugo potpoglavlje, *Da Nerva a Diocleziano: la crisi marcomanica, la provincia Liburnia e il supposto ampliamento d'Italia* (Od Nerve do Dioklecijana: markomanska kriza, provincija Liburnija i navodno proširenje Italije), gotovo je u cijelosti posvećeno problematici kronologije, geografskoga opsega i važnosti provincije Liburnije (2. st.) kroz analizu literarnih, epigrafskih izvora, komentar moderne i suvremene literature o toj temi te usporedbu s rezultatima recentnih arheoloških istraživanja tarsatičkoga principija i lokalitetâ *Claustra Alpium Iuliarum*. Značajan je prostor dan raspravi o sjedištu te provincije te raspravi o prisutnosti i značenju *procuratores alimentorum* za Liburniju u razdoblju kasne antike.

Peto poglavlje naslovljeno je *Città e individui a partire dalla documentazione epigrafica* (Gradovi i pojedinci na temelju epigrafske dokumentacije, str. 157–296). Opsegom je najduže, a strukturom najsloženije: podijeljeno je u dva potpoglavlja od kojih prvo ima još četiri, a drugo još tri manja poglavlja. U prvome potpoglavlju *Urbanizzazione ed evoluzione istituzionale dei centri* (Urbanizacija i institucionalna evolucija središta) obrađuju se dvije teme. Prva je vezana za problematiku nekih „nedosljednosti“ Plinijevih „popisa“ liburnskih zajednica u djelu *Naturalis Historia* (Nat. 3.130, 139–140). Ovdje Vitelli Casella daje pregled stavova više autora od kraja 19. stoljeća do danas, i to prvenstveno u vezi s pitanjem „pripadnosti“ zajednica poput Aserijata, Varvarina i dr., kako proizlazi iz Plinija, Italiji, tj. X. italskoj regiji, te, također kako proizlazi iz Plinijeva djela, posjedovanja *ius italicum* manjih naselja koja, u vrijeme kada je djelo napisano,

uprising of 6-9 A.D. and the importance of Publius Cornelius Dolabella in the comprehensive formation of Dalmatia as an imperial province. Regarding the first topic, the author discusses primarily the content of the Verona inscription (*CIL V 3346*) and whether there was a regional prefecture that included Liburnia and Japodia within the province of Illyricum at the time of the uprising, with the aim of controlling the border with Italy and preventing the danger of the uprising spreading towards it. The second subchapter, *Da Nerva a Diocleziano: la crisi marcomanica, la provincia Liburnia e il supposto ampliamento d'Italia* (From Nerva to Diocletian: the Marcomannic crisis, the province of Liburnia and the supposed expansion of Italy), is almost entirely dedicated to the issues of chronology, geographical scope, and the importance of the province of Liburnia (2nd century) through the analysis of literary and epigraphic sources, the commentary of modern and current literature on this subject, and a comparison of the results of recent archaeological research of the *Principia Tarsaticensis* and of the *Claustra Alpium Iuliarum* sites. Considerable importance is given to the discussion of the seat of that province, and to the discussion of the presence and significance of the *procuratores alimentorum* for Liburnia in the period of Late Antiquity.

The fifth chapter is entitled *Città e individui a partire dalla documentazione epigrafica* (Cities and individuals based on epigraphic documentation, pp. 157–296). It is the longest in scope and the most complex in structure: it is divided into two subchapters, the first of which has four more chapters, and the second has three smaller chapters. In the first subchapter, *Urbanizzazione ed evoluzione istituzionale dei centri* (Urbanization and institutional evolution of centres), two topics are discussed. The first is related to the issue of certain “inconsistencies” in Pliny’s “lists” of Liburnian communities in the work *Naturalis Historia* (Nat. 3.130, 139–140). Here, Vitelli Casella gives an overview of the views of several authors from the end of the 19th century to present day, primarily in connection with the issue of “belonging” of communities such as the Asseriates, the Varvarini, etc., as derived from Pliny, to Italy, i.e. the X Italic region, and as derived from Pliny’s work, the possession of *ius Italicum* by smaller settlements which, during the time when the work was written, and according to other knowledge, could not have possessed it. This is followed by a subchapter on municipalization, *La municipalizzazione*, in which the author, in geographical order, starting from eastern Istria, the Kvarner Islands, to the

prema drugim spoznajama to nisu mogla imati. Slijedi potpoglavlje o municipalizaciji, *La municipalizzazione*, u kojemu autor, geografskim slijedom, počevši od istočne Istre, kvarnerskih otoka, do obale između Tarsatike i Argirunta, donosi pregled urbanističkoga i društvenoga razvoja naselja i zajednica spomenutih kod Plinija. To su Alvona, Flanona, otoci Lošinj i Cres, s pripadajućim naseljima (Apsor, Kreksa, ali i današnji Beli i Lubenice), otok Krk s pripadajućim naseljima (grad Krk i Fulfin), otok Rab, naselja Tarsatika, Senija, Lopsika, Ortopla i dr. Na temelju dosadašnjih istraživanja, arheoloških nalaza i sadržaja natpisa komentira prozopografiju rimskih naselja, granice agera, kronologiju njihova administrativno-pravnog razvoja. Isti se pristup, po geografskoj osnovi, primjenjuje potom i u idućemu potpoglavlju *Società, economia e religione* u kojemu se od Istre do Argirunta komentiraju osobitosti društva, gospodarstva i religije prethodno navedenih liburnskih zajednica. Temelj je ovome poglavlju analiza sadržaja natpisa: od onomastičke analize osoba koje se pojavljuju, spomena njihovih zanimanja, do analize institucija koje se navode, mjesta, imena božanstava i dr. Raspravu potkrepljuje podatcima iz literarnih izvora te spoznajama u vezi sa samim spomenicima i/ili arheološkim nalazima.

Osim središnjih poglavlja valja spomenuti još i dijelove knjige koji slijede nakon njih, a to su: *Schede di commento alle occorrenze nelle fonti letterarie* (Katalog komentara pojavljivanja (liburnskih toponima, etnonima) u literarnim izvorima) te *Conclusioni* (Zaključci). Katalog je organiziran po imenima naselja, zajednica, otoka, rijeka, koji se spominju u literarnim izvorima, s područja sjeverne Liburnije, s prijepisom dijelova tih izvora na latinskome i vlastitim komentarom od čega se dio ponavlja iz prethodnih poglavlja knjige. U zaključcima autor ponavlja neke od problematika kojima je najviše pozornosti poklanjao u knjizi, a s ciljem boljega poznavanja povijesne geografije sjeverne Liburnije, života njezinih zajednica u rimsko doba.

Knjiga se može definirati kao znanstvena monografija, strukturirana tako da se na početku u vrlo kratkim crtama donose osnovne metodološke okosnice rada, povod i ciljevi, zatim slijedi znanstvena rasprava pet glavnih poglavlja, prilog

coast between Tarsatica and Argyruntum, presents an overview of the urban and social development of settlements and communities mentioned by Pliny. These are Alvona, Flanona, the islands of Lošinj and Cres, with their associated settlements (Apsorus, Crexa, but also today's Beli and Lubenice), the island of Krk with the associated settlements (the towns of Curicum and Fulfinum), the island of Rab, the settlements of Tarsatica, Senia, Lopsica, Ortopla and others. On the basis of previous research, archaeological findings and the content of inscriptions, he comments on the prosopography of the Roman settlements, the boundaries of the ager, and the chronology of their administrative and legal development. The same geographical approach is then applied in the next sub-chapter *Società, economia e religione*, in which the author comments on the peculiarities of the society, economy and religion of the previously mentioned Liburnian communities from Istria to Argyruntum. The basis of this chapter is the analysis of the content of the inscriptions: from the onomastic analysis of the persons that appear, the mention of their occupations, to the analysis of the mentioned institutions, places, names of deities, etc. The discussion is supported with data from literary sources and knowledge regarding the monuments and/or archaeological findings.

In addition to the central chapters, the parts of the book that follow them are also worth mentioning, namely: *Schede di commento alle occorrenze nelle fonti letterarie* (A catalogue of comments on the occurrences (of Liburnian toponyms, ethnonyms) in literary sources) and *Conclusioni* (Conclusions). The catalogue is organized according to the names of the settlements, communities, islands, rivers, which are mentioned in literary sources, from the area of northern Liburnia, with transcription of certain parts of these sources in Latin and author's own commentary, part of which is repeated from previous chapters of the book. In the conclusions, the author repeats some of the issues to which he paid the most attention in the book, with the aim of expanding the knowledge on the historical geography of northern Liburnia, and the life of its communities during the Roman period.

The book can be defined as a scientific monograph, structured in such a way that, at the beginning, the basic methodological outlines of the work, the reason for its creation, and the goals are concisely presented, followed by a scientific discussion in five main chapters, an appendix in the form of a commentary on literary sources, and a conclusion followed by other appendices (figures, bibliography

u formi komentara literarnih izvora te zaključak koji prate ostali prilozi (ilustracije, popis literature i indeksi). U vezi sa središnjim poglavljima, tj. raspravom, prva četiri obrađuju zadane teme/naslove kronološki i stječe se dojam da je njihov cilj postavljanje geografskoga i povijesnoga okvira sjeverne Liburnije u antičkome periodu. Slijedom toga, u petome bi se poglavlju očekivala središnja rasprava o gradovima i pojedincima, odnosno očekivalo bi se najviše znanstvenih doprinosa autorova istraživanja, no to nekako izostaje. Na temelju tema i problematika koje autor izdvaja i o kojima raspravlja u okviru pojedinih poglavlja, razvidno je da odlično poznaje antičku povijest sjevernoga Jadrana, izvore, referentnu hrvatsku, slovensku i talijansku znanstvenu literaturu. No to se u ovome radu pokazuje i kao njegov određeni nedostatak. Autor, naime, piše tako da kontinuirano, u svim poglavljima, donosi preglede stavova različitih autora, pri čemu svoje stavove iznosi povremeno, i to ne kao hipoteze, već najčešće kao komentar, slaže li se ili ne slaže sa stavovima struke i zašto. Primjerice, neočekivano je širok pristup analizi dijelova Plinijeve *Naturalis Historiae*, u formi *fortuna criticae*, u petome poglavlju koje je završni dio središnjega dijela rada. Postavljanje vlastite hipoteze i njezino obrazlaganje na ovome bi mjestu u knjizi bilo mnogo vrjednije od ekstenzivnoga ponavljanja i komentiranja tuđih stavova. Ekstenzivno su postavljena i posljednja dva poglavlja središnjega dijela – o municipalizaciji, odnosno društvu, gospodarstvu i religiji antičke sjeverne Liburnije. Municipalizacija, kao proces formiranja institucija jednoga rimskog grada, po mojemu mišljenju, obuhvaća i društvo i gospodarstvo i religiju te bi čitatelju bilo lakše i cjelovitije praćenje tih pojava da su dva poglavlja sažeta u jedno, tim više jer obrađuju iste lokalitete, istim geografskim slijedom njihova smještaja. I u ovim je poglavljima jasno da je autor vrlo dobro upućen u povijest i urbanistički razvoj pojedinih naselja, da je istražio i analizirao pripadajuću natpisnu, arheološku građu i spomenike. No njegov se osobni stav gubi u velikoj količini podastrih podataka. Kritika se, na kraju, može uputiti i odabiru područja istraživanja – antičke sjeverne Liburnije koja kao kulturna, politička ili administrativna cjelina, osim, eventualno, u

and indexes). In connection with the central chapters, i.e. the discussion, the first four chapters deal with the presented topics/titles chronologically and one gets the impression that their goal is to establish the geographical and historical framework of northern Liburnia in the ancient period. Consequently, in the fifth chapter one would expect a central discussion about the cities and individuals, that is, one would expect the majority of scientific contributions of the author's research, but this is somehow lacking. Based on the topics and issues that the author singles out and discusses in individual chapters, it is clear that he has an excellent knowledge of the ancient history of the northern Adriatic, sources, reference Croatian, Slovenian and Italian scientific literature. But in this book, this is also the author's particular shortcoming. Namely, the author writes in such a way that he continuously, in all chapters, provides overviews of the views of different authors, while presenting his views occasionally, and not as hypotheses, but most often as a commentary, whether he agrees or disagrees with the views of the profession and why. For example, there is an unexpectedly broad approach to the analysis of parts of Pliny's *Naturalis Historiae* in the form of *fortuna criticae* in the fifth chapter, which is the final part of the central part of the work. Setting up his own hypothesis and its argumentation at this point in the book would be much more valuable than extensive repetition and commenting on other people's views. The last two chapters of the central part – on municipalization, i.e. the society, economy, and religion of ancient northern Liburnia – have also been set extensively. Municipalization, as the process of creation of the institutions of a Roman city, in my opinion, includes the society *and* economy *and* religion, and it would be easier and more complete for the reader to follow these phenomena if the two chapters were condensed into one, all the more so, because they reference the same sites, in the same geographical sequence of their location. It is also clear from these chapters that the author is very well versed in the history and urban development of individual settlements, that he has researched and analysed the associated inscriptions, archaeological materials and monuments. But his personal attitude is lost in the large amount of the provided information. Finally, criticism can be directed at the selection of the research area – the ancient northern Liburnia, which as a cultural, political or administrative entity, except possibly in the case of the province of Liburnia

slučaju provincije Liburnije osnovane krajem 2. st.,² nije postojala tijekom čitavoga vremena antike. Autor zapravo obrađuje geografsko područje Kvarnera, suvremene geografske regije na području Republike Hrvatske, te bi možda s time usklađen naslov bio sretniji odabir.

S druge strane, ono što rad čini vrijednim jest činjenica da u talijanskoj literaturi do sada nije bilo monografske obrade povijesti sjeverne Liburnije/Kvarnera, kao što nema ni njene recentne „inačice“ u hrvatskoj literaturi izuzmemo li monografiju A. Starac u kojoj je obrađena čitava antička Liburnija (Starac 2000) te dijelove iz monografije R. Matijašića o povijesti hrvatskih zemalja u antici (Matijašić 2009), kojoj Vitellijeva knjiga nalikuje i sadržajno i metodološki. Mišljenja sam da je od svih vrsta znanstvenih radova s područja humanističkih znanosti najteže i/ili najnezahvalnije napisati monografiju, pogotovo kada ona proizlazi iz doktorskoga istraživanja, kao što je ovdje slučaj. Iako bi monografije po definiciji trebale biti usmjerene na neko uže područje, predmet, problem, u njima se najčešće obrađuju kronološki ili geografski široke teme te postoji rizik da se, nenamjerno, neki dijelovi ili aspekti obrađene „povijesti“ izostave iz istraživanja ili im se ne pridaje dovoljno pažnje. Slično se može reći i za literaturu koja se citira u monografijama, koja najčešće predstavlja samo izbor velikoga broja konzultiranih tekstova. S druge strane, kao sveučilišni nastavnik smatram da su dobro pripremljene i uređene znanstvene monografije vrlo korisne, prvenstveno za studente jer, primjerice, mogu poslužiti za preglede dotadašnjih istraživanja i literature, za sâm sadržaj i teme koje su gotovo uvijek obrađene u jednome širem kontekstu, tako da se ne uzima zdravo za gotovo visoka i specijalizirana razina čitateljeva predznanja. Smatram da je Vitelli Casella svojom monografijom dobro odgovorio tim potrebama. Smatram, također, da je

founded at the end of the 2nd century,² did not exist during the entire period of Antiquity. The author actually deals with the geographical area of Kvarner, a contemporary geographical region in the territory of the Republic of Croatia, and perhaps a title more compatible with that would have been better choice.

On the other hand, what makes the work valuable is the fact that until now there has been no monographic work covering the history of northern Liburnia/Kvarner in Italian literature, just as there is no recent “version” of it in Croatian literature, except for the monograph by A. Starac, in which the entire ancient Liburnia was covered (Starac 2000), and certain parts from R. Matijašić’s monograph on the history of Croatian lands in Antiquity (Matijašić 2009), which Vitelli’s book resembles both in terms of content and methodology. It is my opinion that of all types of scientific papers in the field of humanities, it is the most difficult and/or most ungrateful to write a monograph, especially when it stems from a doctoral research, as is the case here. Although monographs, by definition, should focus on a narrower area, or subject, or a problem, they usually cover chronologically or geographically broad topics, and there is a risk that, unintentionally, some parts or aspects of the covered “history” are left out of the research or are not paid enough attention. The same can be said for the literature cited in monographs, which most often represents only a selection of a large number of consulted texts. On the other hand, as a university teacher, I believe that well-prepared and organized scientific monographs are very useful, primarily for students because, for example, they can be used in reviews of previous research and literature, for the content and topics that are almost always treated in a broader context, so that the reader’s high and specialized level of prior knowledge is not taken for granted. I believe that Vitelli Casella responded well to those needs with his monograph. I also believe that the author’s greatest contribution is the analysis of the written sources, texts by ancient writers and inscriptions,

² Misli se na prokuratorsku provinciju Liburniju, poznatu na temelju rješenja nadogrobnoga natpisa L. Artorija Kasta, pronađenoga u Podstrani, *CIL* 3, 1919=8513=12813, čiji se osnutak smješta u kraj 2. stoljeća; Miletić 2014; mnogo je dvojbi i u vezi s kronologijom i geografskim prostorom koji je obuhvaćala kasnoantička *Liburnia Tarsaticensis* poznata iz Kozmografije anonimnog autora iz Ravenna (oko 700. g.); Matijašić 2012, 176–178.

² This refers to the procuratorial province of Liburnia, known from the reading of the tombstone inscription of Lucius Artorius Castus, found in Podstrana, *CIL* 3, 1919=8513=12813, whose foundation is placed at the end of the 2nd century; Miletić 2014; there are many doubts regarding the chronology, and the geographical space covered by the late antique *Liburnia Tarsaticensis* known from the Ravenna Cosmography (around 700 AD); Matijašić 2012, 176–178.

autorov najveći doprinos analiza pisanih izvora, tekstova antičkih pisaca i natpisa, njihovo kritičko iščitavanje i interpretacija u povijesnome i geografskome kontekstu. To se posebno odnosi na najranije tekstove grčkih pisaca koji prvi spominju lokalitete i grupe koji nastanjuju područje današnjega Kvarnera. Literarni su izvori doneseni u prijepisu i komentirani dodatno u prilogu, neposredno prije zaključka, što također doprinosi vrijednosti izdanja. Iznenaduje, s druge strane, izuzetno mali broj ilustracija, njih samo deset, s obzirom na to da je jedna od tema knjige povijesna geografija te da se obrađuje veliki broj natpisa.

Smatram da postoji interes talijanskih znanstvenika, posebno sveučilišnih nastavnika, za jednim sveobuhvatnim pregledom antičke povijesti istočne obale Jadrana, čemu će ova knjiga, s obzirom na veliki broj citirane talijanske, ali i hrvatske i slovenske referentne literature, barem za područje sjeverne Liburnije prikladno odgovoriti.

their critical reading and interpretation in a historical and geographical context. This especially applies to the earliest texts by Greek writers who were the first to mention sites and groups inhabiting the area of today's Kvarner. Literary sources are included in the transcript and commented on additionally in the appendix, immediately before the conclusion, which also contributes to the value of the publication. On the other hand, the extremely small number of figures, only ten of them, is surprising, given that one of the topics of the book is historical geography, and that a large number of inscriptions is covered.

I believe that there is an interest among Italian scientists, especially among university professors, for a comprehensive review of the ancient history of the eastern coast of the Adriatic, which this book, given the large number of cited Italian, as well as Croatian and Slovenian reference literature, at least for the area of northern Liburnia, will adequately answer.

Bibliografija / Bibliography

Matijašić 2009 – Robert Matijašić, *Povijest hrvatskih zemalja u antici do cara Dioklecijana*, Zagreb: Leykam international, 2009.

Matijašić 2012 – Robert Matijašić, *Povijest hrvatskih zemalja u kasnoj antici od Dioklecijana do Justinijana*, *Povijest hrvatskih zemalja u antici 2*, Zagreb: Leykam international, 2012.

Miletić 2014 – Željko Miletić, Lucius Artorius Castus i Liburnia, u / in: *Lucije Artorije Kast i legenda o kralju Arturu, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Podstrani 30. ožujka do 2. travnja 2012. / Lucius Artorius Castus and the King Arthur legend, Proceedings of the international scholarly conference from 30th of March to 2nd April 2012*, eds. N. Cambi & J. Matthews, Split, 2014, 111–130.

Starac 2000 – Alka Starac, *Rimsko vladanje u Histriji i Liburniji. 2, Liburnija: društveno i pravno uređenje prema literarnoj, natpisnoj i arheološkoj građi*, Pula: Arheološki muzej Istre, 2000.

Vedaldi Iasbez 1994 – Vanna Vedaldi Iasbez, *La Venetia orientale e l'Histria. Le fonti letterarie greche e latine fino alla caduta dell'impero romano d'Occidente*, *Studi e ricerche sulla Gallia Cisalpina 5*, Roma: Edizioni Quasar, 1994.